

Nenaravnost

Natura in kultura

Kar človek ustvari, to je odvisno od človeka in brez njega ne obstane. S čudno kmetijsko rabo vred, ki ni ne pašnik ne gozd.

Matjaž Mastnak
besedilo in fotografija

Krajinarji so našli, da na hektaru pašnika z drevjem v Kobilarni Lipice raste 25 dreves. V gozdu jih raste dvajsetkrat več. Na pašniku nobeno. V čem je težava? V propadanju in umiranju dreves. Vsako živo bitje propade, zakaj ne bi drevo na pašniku! Težava je v tem, da na pašniku, ki je v redni uporabi, novo drevo ne more zrasti. Saj ni, da lipiški hrasti ne bi semenili. Jeseni je pod njimi polno želoda. Glavni veterinar mi je pred časom povedal, da se konji, ki čez zimo ostanejo na paši na prostem, do pomladi od želoda nešportno poredijo. Želod je pač izdatna škrobnata hrana. Plod, ki se izogne konjskemu gobcu in mišjim sekalcem, sicer vzkali, toda mlade rastline čakata – spet – konjski gobec in kosilnica. Pašnike je treba enkrat na leto kositi. Naravni krog pomlajevanja in nadomeščanja generacij v konjskih gajih ni mogoč.

V članku o zaraščanju kraških pašnikov Franci Petek poroča, da je na katastrskem načrtu iz leta 1822 videti stavbe kobilarne stati v gozdu. Avtor pravi, da je bil gozd pred 200 leti videti precej drugače kot danes. Meni se zdi verjetnejša druga možnost, in sicer ta, da danes gozd razumemo bolj strogo, kot so ga pred 200 leti. Poroča, da znaki na katastru kažejo, da je tam raslo visoko drevje listavcev. Saj je danes enako! Dejstvo je, da so konje pasli tudi pred 200 leti (in verjetno še v večjem obsegu kot danes), in neizpodbitno je, da konji ni gozdna žival. Hočem reči, da se so morali tudi v gozdu iz franciscejskega katastra pasti konji. Torej je bilo drevje razredčeno, da je prišlo do tal več svetlobe, in podrast izkrcena. Koliko dreves po hektaru – ali oralu – je takrat raslo na pašnih površinah

Lipice, seveda ne vem, čisto mogoče pa je, da jih je bilo več kot danes.

Da so lipiški pašniki z drevjem izstopali iz siceršnje kraške pokrajine, je posledica drugačnega lastništva in gospodarjenja s posestvom. V 19. stoletju se je na Krasu končeval stoletja dolg proces uničevanja naravnega gozda. Država, ki je bila takrat še vredna te besede, je gospodarjenje v preostankih gozdov omejevala, ker je vedela, da je gozd, ne glede na lastništvo, javno dobro, in po drugi strani – ob znatnem nasprotovanju domačega življa – snovala na novo.

V Kmetijskih in rokodelskih novicah se leta 1883 časnikar huduje, da – v nasprotju z gozdom – »s pašniki, z drevjem zaraščenimi, sme delati vsak, kar hoče«. In dalje: »Če se pomisli, da so bili z drevjem zarasli pašniki tudi gozdi, kateri so se polagoma pustošili in v pašnike spremenili, bodo tudi ti pašniki Kras postali.« Zakaj? Ker se na takšnih »pašnikih divje gospodari, to se pravi, kakor bi žito žel, naposled štori kopljejo, kozé pasejo, z eno besedo, z vso silo dela na to, da se prej ko prej v Kras spremené.«

Zakaj so gospodarji lipiške kobilarne ravnali drugače kot kmetiči? Ker je na pašnikih, zastrtih z drevjem, živina varna pred neusmiljeno poletno pripeko. S konji vred je v delni senci trava, ki je zato dalj časa sočna. Po drugi strani drevesa s koreninami iz globljih plasti obubožanih kraških tal prinašajo na površje hranila, ta pa se z odpadlim listjem vračajo v zgornji sloj zemlje, kjer živijo travne korenine. Trava je bolj zelena in paša boljša.

Drevesna permakulturna črpalka hranil iz globine na površino ni avstralski izum. Pašniki s hrastovimi drevesi so bili svoj čas razširjeni tudi drugod po Krasu, saj dajejo na isti površini seno ali travno pašo za živino, želod za prašičjo pašo in les. Razcvet Trsta in njegova žejja po ladijskem lesu in drvih sta bila verjetno tisti impulz, ki je pospešil uničevanje drevja in gozda. Jezik denarja je glasnejši od jezika izkušnj in modrosti. Kmetiči so sekali, na državnem posestvu so se ukvarjali s konji.

Razmišljanje o tem, kako vrniti drevesa na vse bolj presvetljene pašnike, v nadaljevanju.

Trupla dreves z lipiških pašnikov čakajo na razkosanje in konec v peči.

FOTO ARHIV CRO VRHNİKA

Zemlja in gnojilo iz odpadkov

Ločevanje odpadkov Če želimo dobiti kakovostno gnojilo, v rjave zabojnike ne smemo metati neprimernih materialov

Jesen je čas urejanja vrtov, sadovnjakov in parkov pred zimo. Pri tem nastaja zeleni odpad, od odrezanih vej do listja, stare zemlje lončnic, ostankov vrtnin, grmovnic in okrasnih rastlin. Biološki odpadki pa nastajajo vsak dan tudi v gospodinjstvih. Kot ostanek pri pripravi ozioroma predelavi hrane ali pa je odpadek hrana sama.

Takšni odpadki nikakor ne spadajo med mešane odpadke, saj se med gnitjem na deponiji sproščajo depozicijski plini. Ti so večinoma sestavljeni iz metana, ki je veliko bolj škodljiv za okolje kot ogljikov dioksid. Metan namreč v povprečju Zemljo ogreje 25-krat bolj kot enaka masa ogljikovega dioksida. Ker so odlagališča tretji največji izvor antropogenega metana v svetovnem merilu, moramo biološke odpadke odlagati ločeno, da bi čim bolj zmanjšali njegovo nastajanje. To pomeni, da jih lahko odlagamo na domači kompostnik, če tega doma nimamo, pa v rjave ali zelene zabojnike za biološke odpadke. Če uporabljamo biorazgradljive vrečke, jih lahko odvržemo le v zabojnik za biološke odpadke, na domači kompostnik pa jih zaradi drugačnih razmer ne odlagamo. Ločeno zbrane biološke odpadke odvažajo v za to prirejenih, tesno zaprtih tovornjakih v kompostarne, kjer jih nato primerno reciklirajo oz. predelajo v kompost.

V kompostarni poskrbijo, da s posebnim procesom iz odpadkov nastane kompost. Eden takih obratov za ravnanje z biološkimi odpadki je ena od dveh kompostarn na Vrhniki, ki deluje v sklopu Centra za ravnanje z odpadki Vrhnika (CRO Vrhnika, d. o. o.). Vrhnika občina velja za pionirko v ločevanju odpadkov, saj se je v Sloveniji tega lotila prva, in to že davnega leta 1995, obdelavo bioloških odpadkov pa je uvedla leta 1997. V tej kompostarni sprejemajo biološke odpadke iz gospodinjstev v občinah Vrhnika, Log - Dragomer in Borovnica ter iz drugih bližnjih notranjskih občin. Na Vrhniki jih posameznik pridelal približno 130 kilogramov. Še

vedno pa se vmes znajde tudi veliko takega, kar ne spada tja. Največja težava je uporaba plastičnih vrečk, ker se ne razgradijo in jih je med postopkom kompostiranja težko odstraniti. Namesto njih bi morali uporabljati biorazgradljive ali papirnate. Med biološkimi odpadki velikokrat končajo tudi plenice, tekstilni in usnjeni izdelki ter karton, zato jih je treba še vedno sortirati, kar pa otežuje proces predelave.

Pravilno ločevanje

Kompostiranje v kompostarni CRO Vrhnika ne poteka več na prostem, ampak se je preselilo v objekt, ki so ga dogradili januarja leta 2009, ko so dobili tudi uporabno dovoljenje. S to obnovo in posameznimi tehnološkimi ukrepi v letih 2010 in 2011 so vzpostavili stanje, ki je obvladljivo in v skladu z vsemi okoljskimi standardi. Pri tem so se kar najbolj zmanjšale neprijetne vonjave v okolici: v obratu, kjer poteka proizvodnja komposta iz nenevarnih biološko razgradljivih gospodinjstev odpadkov, so vse zračne mase iz intenzivnega zorenja kompostnih gred speljane skozi aktivni biofilter. Ta jih prečisti in zato pri tekočem obratovanju ni uhajanja neprijetnih vonjav v okolico.

Kompostarna obratuje 24 ur na dan. Vsi vitalni procesi so računalniško podprti in vodeni, avtomatsko beleženi in arhivirani. Kot nam je po-

jasnil direktor družbe CRO Vrhnika Marko Kocjančič, biološke odpadke po prevzemu zmeljejo z drobilnikom za organske odpadke. Nato jih zmešajo z lesnimi sekanci v pravem razmerju in jih oblikujejo v kompostne kupe v zaprtih tunelih intenzivnega zorenja. Do faze, ko kompostne kupe preselijo na polja za dozorevanje, so potrebni štiri tedni. Celoten proces zorenja pa se konča v dvanajstih tednih. Ko kompost dozori, ga presejejo in vzorce pošljejo na kemijsko in mikrobiološko analizo. Po opravljenih analizah se določi kakovostni razred komposta. Temu sledi priprava tega kakovostnega, zemlji podobnega gnojila za prodajo.

Zelo pomembno je torej, da so biološki odpadki pravilno ločeni. Le tako bo v postopkih njihove predelave najmanj težav, končni izdelek pa bo bolj kakovosten. Veliko je bilo že napisanega, kaj spada med biološke odpadke in kaj ne. Res je, da se navdila za odlaganje bioloških odpadkov po posameznih območjih razlikujejo, zato se še vedno velikokrat pojavijo dvomi glede mesa in agrumov. Za območje Vrhnike velja, da meso ne spada med biološke odpadke, lahko pa mednje odvržete agrume, ki imajo sicer sorazmerno dolgo razgradnjo. Med biološke odpadke med drugim lahko odvržemo še papirnate robčke, čajne filter vrečke, drobne kosti, pluto (zamaške), lesni pepel in žaganje. **U. I.**

PARTNERSTVO ZA OKOLJE

Evropski projekt LIFE 10 INF/SI/136 Ločujmo odpadke vodi družba Slopak, d. o. o., partner je Delo, d. d. Vrednost projekta je 671.558 €. Partnerja Slopak, d. o. o. in Delo, d. d. sofinancirata 51 % (342.495 €). Evropska unija s podporo finančnega mehanizma LIFE+ sofinancira 49 % (329.063 €).

Na vprašanja o ločevanju odpadkov in varovanju okolja bomo z veseljem odgovorili tudi v Nedelu. Pošljite jih na naslov nedelo@delo.si (zadeva: varovanje okolja)

